

Р.А. Сітарчук

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Україна

ОБРЯДОВІСТЬ І МІСІОНЕРСТВО АДВЕНТИСТІВ У ПЕРШІ РОКИ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

У статті розповідається про обрядову і місіонерську практику адвентистів сьомого дня в українських землях у складі Російської імперії в період формування їх організації. Ці чинники були визначальними у внутрішній конфесійній діяльності церкви.

Метою нашої публікації є дослідження внутрішньоконфесійної діяльності адвентистів, що дає можливість познайомитися з життям громад віруючих із середини, дозволяє простежити в історичній ретроспективі формування основ устрою церкви на найнижчому щаблі її існування. Через обмеження текстовими межами статті до огляду були включені лише такі аспекти діяльності громад адвентистів, як обрядовість і місіонерство.

Спеціальних праць із задекларованої теми немає, однак частина авторів, які займалися дослідженням історії Церкви адвентистів сьомого дня, у своїх роботах так чи інакше торкалася питань внутрішньоконфесійної діяльності. З-поміж інших назвемо працю О. Безносової [1], колективну роботу під редакцією С. Головащенко [2], які надають матеріали про обрядову і місіонерську практику здебільшого євангельських християн-баптистів, однак у зв'язку з деякою схожістю цього євангельського віровчення з адвентистським ми мали змогу використати ці повідомлення у своєму дослідженні. Частково висвітлювали певні аспекти внутрішньоконфесійної діяльності адвентистів конфесійні автори, зокрема Г. Лебсак [3], М. Жукалюк і В. Любашенко [4]. Найбільше ж даних міститься у праці С. Бондаря [5], хоча і вони стосуються передусім церкви в Російській імперії загалом. Водночас відомості з теми, які стосуються українських земель, зосереджуються в архівних фондах. Тому головними завданнями цієї наукової розвідки було опрацювання та аналіз наявних літературних джерел з теми, її розкриття передовсім на підставі архівних матеріалів, а також розгляд обрядової і місіонерської діяльності на прикладі конкретних громад в українських землях.

У внутрішньоконфесійних питаннях євангельських конфесій є багато спільного, оскільки всі вони мали загальні витоки, споріднені корені віровчення й однаковий простір та умови розвитку в Російській імперії. Водночас адвентисти серед решти євангелістів мають суттєві відмінності в основних віросповідних принципах. Особливості внутрішнього розвитку адвентистів стосувалися переважно догматики та організації: переважно деяких обрядів, управлінської та фінансової системи тощо.

Усі посади в громадах адвентистів були виборними, причому матеріальне становище кандидата не мало вирішального значення. Водночас у голосуванні мали право брати участь тільки хрещені члени громади. На чолі громади стояв пресвітер – духовний наставник й адміністратор (у невеличких групах його обов'язки виконував «керуючий брат»). Одним із найголовніших його обов'язків було здійснення обрядів: проповідування, здійснення хрещення та переломлення хліба, головування на молитовних зборах. «Керуючим братам» дозволялося лише проповідувати. Помічником і заступником пресвітера був дякон, який відповідав за громадську касу. Зауважимо, що найчастіше ці

обов'язки виконував скарбничий, якому віруючі здавали гроші на зібраннях, а інколи приносили додому [6, с. 81]. Обидві посади були виборними. Зокрема пресвітер обирався щорічно, однак його посвята на цю посаду здійснювалася проповідником-благовісником один раз і при переобранні не повторювалася. Обов'язки всіх керівників громади адвентистів розмежовувалися. Так, пресвітер не мав права займатися біблійною роботою, а біблійний працівник не міг проводити обряди [5, с. 67-68].

Молитовні зібрання адвентистів, як і решти тодішніх євангелістів, склалися з читання Слова Божого, проповідей, молитов і співання гімнів. Адвентисти абсолютизують суботу, посилаючись на видіння Е. Уайт, згідно з якими ті, хто не виконують суботу, будуть піддані смерті і не отримають життя вічного. Вони ідентифікують суботу із символом «печатки Божої», яка буде ознакою вибраності під час суду.

Адвентисти не визнавали загальнообов'язкових молитов, які мали в них характер живих імпровізацій. Із зовнішніх молитовних дій допускалися тільки колінопреклоніння. Класичним прикладом проведення адвентистами молитовного зібрання можуть слугувати збори, наприклад, полтавської громади. При першому ознайомленні з внутрішнім інтер'єром їх молитовного приміщення прибульцю впадала в око відсутність ікон, а на стіні, навпроти дверей, було прибито великий білий листок, на якому великими літерами написано десять біблійних заповідей [7]. Засідання проводилося російською мовою, що в 1909 році ще було рідкісним явищем для громад адвентистів, оскільки переважна більшість проповідників була німцями і говорила рідною мовою, яка потім перекладалася російською.

На зборах адвентистів у Полтаві, крім членів громади, збиралися й представники інших віросповідань, зокрема православних. Відкриваючи зібрання, голова І. Пількевич зазначив, що метою зборів є з'ясування «на основі Слова Божого» сучасного становища людства. А потім аргументовано став доводити присутнім, що вони живуть в «часи кінця світу» і що скоро буде друге пришествя Христа. На питання, коли саме, він ухилився від відповіді, не конкретизуючи рік, але з упевненістю зазначив, що скоро, упродовж кількох десятків років, однак не більше п'яти.

Серед відвідувачів зборів полтавської громади були приходський священик і викладач семінарії з вихованцями, які не залишалися пасивними слухачами і бажали познайомитися з релігійним світоглядом проповідника, викликаючи І. Пількевича на розмову. Спочатку говорили про ікони і храми, потім про Слово Боже, яке адвентисти визнавали єдиним для себе авторитетним і керівним до дії.

За свідченнями присутнього на зібранні представника православної місії, розмова велася про різні аспекти віровчення адвентистів. Особливу увагу священик звертав на методи ведення проповіді І. Пількевичем, зокрема він наголошував, що для проповідника було характерне застосування своєрідних словесних прийомів. Так, коли мова йшла про якийсь важливий пункт віровчення адвентистів, то для того, щоб звернути на нього особливу увагу, один із присутніх адвентистів, начебто не розуміючи його змісту, просив повторити і роз'яснити сказане. Після пояснення І. Пількевича той повністю погоджувався з пресвітером і таким чином підтверджував істину сказаного. На думку православного місіонера, що була зумовлена його конфесійною приналежністю, такий прийом керівника адвентистів був розрахований на новоприбулих людей, які б уважали, що якщо хтось із присутніх погоджується з доповідачем, то це означає, що сказане – правда.

Зі свого боку зазначимо, що відповідні навички проповідника адвентистів свідчили про його значний досвід і вміння у веденні місіонерської діяльності, які, напевно, були не зовсім приємним відкриттям для православного священика. І надалі він змушений був констатувати, що на всі запитання та зауваження присутніх на зборах І. Пількевич охоче і вдало відповідав. Було помітно, що в суперечках щодо віровчення

він брав участь уже неодноразово, а тому його відповіді були підготовленими заздалегідь і обгрунтованими. Коли ж з його точкою зору не погоджувалися і наполягали на своєму, проповідник говорив: «Ми не нав'язуємо вам свого світогляду, можете його сприймати або ні, але ми вчимо погоджуватися зі Словом Божим. Чого там немає, те Богу не бажане, і ми його відкидаємо».

На своїх молитовних зібраннях адвентисти надавали кожному право слова. Присутні на них представники влади і в цьому вбачали небезпеку, оскільки, на їхню думку, «“сектанти” застосовували окремі тексти Св. Писання для пояснення насущних питань сучасності і знаходили в Писанні негативні відповіді» [8, с. 4].

Убачалася небезпека і в облаштуванні молитовних зборів, які проводилися адвентистами «з урочистістю, маючи в своєму розпорядженні прекрасний хор, а з новими відвідувачами вони поводитися так майстерно й хитро, що підсвідомо пробуджували в них інтерес і бажання відвідувати сектантські зібрання ще раз» [9, с. 34-35]. Дійсно, адвентисти та інші протестанти використовували прийоми, які популяризували їхню діяльність, але це ж робила й решта конфесій – їх конкуренти.

Наведемо приклад застосування хорового співу в згадуваній полтавській громаді адвентистів. Уже на підході до їхнього молитовного будинку було чути мелодійний спів. При вході в кімнату погляду відвідувачів відкривалася група чоловіків і жінок, які розташувалися навпроти столу з пісненими псалмами і гімнами в руках. Їх молоді чисті голоси особливо помітно виявляли піднесення релігійного настрою. «Легко зрозуміти, яке враження на присутніх осіб справило таке організоване зібрання адвентистів, де хоровий спів чергувався з імпровізованою молитвою й мелодійною екзальтованою проповіддю. Враження виходило дійсно сильне. ...Домінуюча тут висока, гаряча атмосфера високо піднесеного релігійного відчуття мимоволі захоплює всіх...» [10]. Так описав побачене представник православної місії, який був присутнім на молитовних зборах. А так розповідав про молитовне зібрання громади адвентистів православний священнослужитель іншого регіону: «Загальні співи сектантських псалмів у рідних і близьких серцю народних наспівах, проста душевна проповідь про покаєння та виправлення життя, гарячі, зі сльозами на очах колінопреклоніння та молитви справляють на людей незабутнє враження. Два-три таких зібрання й кілька прозелітів уже готові» [9, с. 34-35]. До речі, гімни для співів російські адвентисти запозичували зі збірки «Гусли», автором якої був С. Проханов – голова євангельських християн. Німецькі ж адвентисти користувалися збіркою «Zionslieder» («Псалми Сіону») [5, с. 65].

Чіткої періодичності у проведенні адвентистами молитовних зборів, мабуть, не існувало, проте наявні документи свідчать, що громади проводили їх переважно тричотири рази на тиждень. При цьому час початку зібрань, очевидно, залежав від зайнятості віруючих. Наведемо два приклади. Так, полтавські адвентисти збиралися щосереді о 18-й годині, щосуботи о 10-й і щонеділі о 18-й [7]. Їхні сімферопольські брати сходилися на молитву щосереді о 19-й годині, щоп'ятниці о тій самій годині, щосуботи о 9-й і 16-й годинах і в неділю о 18-й годині [11, с. 1]. Приблизно такий же тижневий розпорядок був і у харківських адвентистів. Як бачимо, на той час не чітко дотримувалися основ своїх віровчень при визначенні днів тижня для проведення молитовних зібрань, оскільки збиралися і в неділю. Очевидно, єдиних вимог щодо проведення молитовних зібрань центральні керівні органи церкви адвентистів на той час ще не розробили, і на місцях день зібрань визначався переважно на власний розсуд.

Влада вбачала небезпеку і в тому, що адвентисти, для більш успішного залучення членів до своєї громади, крім молитовних, улаштовували й особливі «зазивні», зібрання, на яких знайомили відвідувачів зі своїм віровченням і намагалися схилити у свою віру. Оголошення про такі збори адвентисти широко поширювали серед знайомих, а також

друкували в пресі. Представники офіційної влади із застереженням заявляли про те, що серед відвідувачів цих зборів могли бути люди слабкої віри, які можуть виявити інтерес і схильність до нового віровчення. На їхню думку, адвентисти таких людей помічали й намагалися на них впливати в першу чергу. Вони дозволяли їм залишатися після зборів і бути присутніми на молитві адвентистів за «просвітління всіх, хто перебуває в п'їтмі». З цією метою члени громад запрошували новоприбулих на імпровізовані проповіді, що супроводжувалися співами гімнів, нерідко під супровід фісгармонії, «яка ще більше діяла на почуття хитких у вірі православних» [7].

Вступу до організації передував достатньо довгий випробувальний термін, упродовж якого перевірялися твердість переконань і моральні якості кандидата. Ця обережність, окрім власне релігійних обставин, зумовлювалася потребами свого рекламування, пропагуючи себе і свій спосіб життя, представники «нової віри» не могли ризикувати своєю репутацією і приймати до своїх лав неперевічених людей [1, с. 107-108]. Після ознайомлення з Біблією на загальних урочистих зборах кандидати в члени громади складали іспит на знання догматів віровчення. Інколи від новонавернених вимагалася якась особлива урочиста обітниця, актуальна для того часу. Наприклад, напередодні й під час війни в деяких громадах від новоприбулих вимагалася обіцянка свято й неухильно виконувати заповідь «не убий» [1, с. 8]. Процес перевірки кандидата завершувався хрещенням і прийняттям до складу дійсних членів громади. Хрестили у відкритих водоймах, занурюючи нового віруючого один раз у воду. Крім того, переважно раз на три місяці здійснювали обряд переломлення хліба та омовіння ніг.

Утім не варто абсолютизувати традиції вступу до організації. Інколи такий прийом відбувався без дотримання перелічених правил, нашвидкуруч, оскільки ситуація в суспільстві не сприяла дотриманню їх. Так, бажаний міг подати заяву про вступ, потім ознайомитися з правилами релігійного й етичного життя без усіляких обіцянок і присяг. Через певний час, упродовж якого сумлінно відвідувалися богослужіння, особа зараховувалася до членів громади. При цьому не всі новоприбулі мали чітке уявлення про своє віровчення, що засвідчують їх допити жандармами [12, с. 8].

Можливо, тому випробування в громадах адвентистів витримували далеко не всі кандидати, і керівники церкви, очевидно, ставилися до цього з розумінням, оскільки ми не знайшли свідчень того, що вони примушували на місцях гнатися за кількістю членів і критикували б жорсткий відбір віруючих. Можливо, це була одна з причин незначного, порівняно з іншими протестантськими течіями, зростання їхньої чисельності.

Зархований до складу громади зобов'язаний був відвідувати молитовні зібрання, особливо під час здійснення причастя, вносити свою частку на потреби громади й уніону в цілому. Віруючий, який не приходив на кілька зборів без поважних причин, карався тимчасовим відлученням і навіть вигнанням із громади.

Кандидати в члени громади повинні були відмовитися від шкідливих звичок, оскільки при схильності до них вони не могли опанувати всіма догмами віри. Правила поведінки забороняли адвентистам палити, вживати спиртні напої, їсти «нечестиву їжу», грати в азартні ігри тощо. Оскільки адвентисти сповідували аскетизм, то носіння золота, дорогоцінного каміння і вишуканого вбрання заборонялося. Вважаємо, що не останню роль у дотриманні цієї вимоги також відігравала й неможливість переважної більшості адвентистів. Крім того, не дозволялися розваги, включаючи й співи світських і народних пісень.

Усі прихильники й опоненти адвентистів відзначали їх значний «прозелітизм», тобто прагнення навербувати якнайбільше прихильників. Для напуття у справах віри у протестантів обирався «вчитель», в обов'язки якого входила місіонерська діяльність і проповідування під час молитовних зібрань (в адвентистів це були біблійні працівники).

Оскільки головним завданням у справі виконання релігійного обов'язку євангелісти вважали моральне вдосконалення в душі «Євангелія» й поширення вчення серед ново-навернених, то пропагандою віри займалися всі послідовники цих деномінацій. Поступово з числа віруючих виділялися найталановитіші в ораторському мистецтві проповідники, які ставали професійними місіонерами. На утримання роз'їзних місіонерів спеціально складалася каса «благовісті». Якщо ж громада була невеличкою й бідною, то такий місіонер утримувався на паях з іншими [1, с. 107-108].

В адвентистів справою місії та духовного напугтя займалися «благословенні проповідники» («благовісники»), «роз'їзні (не рукопокладені) проповідники» і «біблійні працівники» (останні згадуються в документах досить рідко). Їхня професійна придатність визначалася й контролювалася центральним керівництвом церкви. До виключної прерогативи благословенних проповідників належало рукопокладення та висвячення нових проповідників і пресвітерів у межах поля, з'єднання або уніону, турбота про релігійно-моральний рівень. Крім того, переважно вони могли здійснювати переломлення хліба на початку року, приїжджаючи в кожен громаду. Як виняток за дорученням вищого керівництва це міг зробити місцевий пресвітер [6, с. 80]. Сама ж посвята благовісника здійснювалася в присутності голови уніону.

Роз'їзні проповідники обиралися місцевими конференціями, але не посвячувалися на посаду. Вони «обслуговували» громади лише певного району і не могли здійснювати переломлення хліба і хрещення віруючих. Ще менші повноваження мали біблійні працівники, які призначалися місцевими конференціями і діяли в окремих громадах. Свою кваліфікацію проповідники повинні були підтверджувати постійно і особливо на час можливого переобрання на наступній конференції (з'їзді).

До початку ХХ століття справою місії займалися виключно іноземці або етнічні німці. Перший проповідник з числа російського населення був рукопокладений лише в 1908 році. Певну частину українських територій місцеві місіонери охоплюють своєю діяльністю тільки через деякий час після легалізації громад адвентистів та створення в 1909 році самостійного від німецького Російського уніону. Зокрема С. Маргарітов зазначав, що в 1910 році «пропаганда адвентизму ведеться в багатьох місцях і особливо на півдні та південному сході Росії... Російських проповідників лише кілька, решта – німці, які погано володіють російською мовою» [13, с. 197].

Обґрунтованою і виправданою, з нашої точки зору, була часта зміна керівництвом уніону місцевостей, які належали до сфери впливу того чи іншого проповідника. Переважно вони обслуговували певний регіон один-два роки, після чого відбувалася ротація. При цьому, як правило, уродженців однієї місцевості відряджали в іншу, а це підвищувало їх неупередженість під час виконання обов'язків і позитивно впливало на ефективність діяльності. У той же час міграція проповідників шліфувала їхню фахову майстерність і стимулювала до професійного зростання. Крім того, до частого переміщення проповідників спонукав і постійний контроль влади за діяльністю останніх, яка нерідко закінчувалася арештами. Тому вчасна заміна місіонера, до якого вже встигли придивитися відповідні органи, могла попередити санкції щодо нього.

На підтвердження цього зазначимо, що, наприклад, дзензелівською громадою адвентистів Київської губернії за сім років опікувалися чотири проповідники, а саме: Ю. Бетхер, О. Вільдгрубе, Й. Перк та А. Гонтар. Перші два були членами ради Російського уніону адвентистів сьомого дня, тому полем їхньої діяльності була вся імперія. Третій був штатним місіонером спочатку таврійського, а потім – київського регіону. Останній, А. Гонтар, був проповідником адвентистів на Київщині, а згодом став штатним місіонером у Полтавській губернії. У разі ж потреби проповідники відвідували й інші регіони.

Місіонерство адвентистів та решти євангелістів було, напевно, найважливішим чинником їхньої діяльності, оскільки впливало на зростання кількості віруючих їх конфесій. Водночас воно було й обов'язковим аспектом дотримання кожним адептом основ свого віровчення, адже без навернення новоприбулого віруючий не міг сподіватися на власне спасіння. У зв'язку з цим, наприклад, баптисти навіть заохочували членів своїх громад до пошуку нових послідовників віровчення, звільняючи перших на певний час від внесення пожертвувань [14, с. 66].

Про надзвичайну схильність «сектантів» до прозелітизму ще в 1899 році говорив обер-прокурор Г. Победоносцев. Він також зазначав, що «штунда має хитро організовану місію з точним розподілом районів місіонерської діяльності, з визначеним розподілом жалування місіонерам тощо». І далі: «Це явище пояснюється тим, що громади сектантів очолюють особи, які є дуже наполегливими в своїх релігійних переконаннях, зухвалі в публічних співбесідах і є палкими розповсюджувачами серед місцевого населення хибного віровчення своєї секти» [15, с. 121-122].

У подальшому євангелісти, у тому числі й адвентисти, використовували різноманітні засоби для пропаганди свого віровчення. Це могла бути і їхня повсякденна робота. Зокрема маємо факт використання своєї посади головою громади адвентистів містечка Кимець Якова Федоровича Мур'яна, який працював десятником в інженера шляхів сполучення, займався облаштуванням набережних і тому часто відвідував сусідні місцевості, де мав змогу пропагувати свою віру.

Своєрідними позаштатними місіонерами в адвентистів були солдати та матроси, які служили в південних регіонах імперії і там пізнали вчення протестантів, а потім, повернувшись додому, знайомили з ним своїх земляків [16, с. 6].

До однієї з причин розвитку «сектантства» влада відносила ярмарки й базари, оскільки саме на них у найбільшому скупченні люду, на її думку, велася посилена пропаганда євангелістів [8, с. 6]. Звинувачували останніх і в облаштуванні співів та роздачі брошур з основами віровчення біля шкіл [17, с. 17].

Відомо, що адвентисти, не обмежуючись звичним місцем проведення зібрань, влаштовували на великі свята й спеціальні пересувні молитовні збори, які з метою підвищення уваги православних переносилися в різні місця приходу. Про час і місце своїх зібрань «сектанти» намагалися сповіщати людей через оголошення в газетах, роздачу запрошень тощо. Нерідко вони зупиняли православних, які йшли у храм на богослужіння, і починали вмовляти їх зайти на зібрання, щоб дізнатися там про істинний шлях спасіння [9, с. 34-35]. Більш кількісні та багаті громади мали і свої спеціальні місіонерські загони, які склалися з двох-трьох проповідників і прекрасно організованого хору півчих. Ці загони, отримавши дозвіл у місцевої адміністрації, а то й без нього, після широкої рекламної кампанії з'являлися у визначених для пропаганди пунктах і в найнятих приміщеннях влаштовували «закличні зібрання», пригощаючи відвідувачів чаєм.

Православні місіонери неодноразово заявляли, що адвентисти та інші євангелісти перетворили на пропаганду свого вчення й похоронні процесії. Зокрема, вони намагалися нести покійника людними вулицями, навіть в обхід найкоротшого шляху до кладовища. На шляху, на відкритій місцевості, вони дуже часто зупинялися, читали Євангеліє і супроводжували це читання проповідями, в яких викладали своє «сектантське вчення» і засуджували вчення та звичаї православних. Упродовж всього шляху вони співали ті самі духовні пісні, які виконували і під час своїх молитовних зібрань. Ці похоронні процесії влаштовувалися урочисто і багатолюдно. Для участі в них з'їжджалися протестанти й з навколишніх сіл [18, с. 7].

У роки війни євангелісти, в тому числі й адвентисти, займалися організацією за власні кошти лазаретів для поранених, а також наставлянням засуджених у воєнних тюрмах і дисциплінарних батальйонах. Незважаючи на те, що такі бесіди відбувалися

переважно в присутності когось з адміністрації в'язниці, на думку влади, яка, до речі, спочатку сама дозволяла такі заходи, «сектанти» використовували їх також для власної реклами [2, с. 115, 124].

Отже, на завершення зазначимо, що внутрішня організація громади адвентистів загалом не мала суттєвих відмінностей від решти тодішніх протестантів. Утім вона відрізнялася більшою жорсткістю в дотриманні обрядовості та підтвердження членства. Очоловав громаду пресвітер, який проводив молитовні зібрання, займався облаштуванням молитовних будинків і здійснював безпосередні зв'язки з регіональним та уніонним керівництвом адвентистів. Збором коштів, їх обліком та відправкою займався скарбничий. Усі посади в організаціях різних рівнів були виборними. У голосуванні мали право брати участь тільки хрещені члени громади.

Перед вступом до громади прихильники проходили випробувальний строк, який передбачав виконання ними відповідної поведінки, а також знання основ віровчення. Проте на практиці цих умов не завжди дотримувалися, і деякі з віруючих не завжди могли розповісти про сповідване вчення. Щоправда, з огляду на незначну кількість адвентистів та їх педантизм у дотриманні догматики, можна припустити, що в них такі випадки були швидше винятком.

Хрещення новоприбулих віруючих, переломлення хліба здійснювали проповідники, які були обов'язково рукопокладеними, як, до речі, й у баптистів, а от євангельські християни чіткої вимоги щодо цього не дотримувалися. Існували й інші різновиди посад: біблійні працівники та євангелісти, проте чітко окреслених обов'язків вони, за нашими даними, на той час не мали. Керівництво церкви постійно змінювало регіони, які обслуговувалися проповідниками. Це було зумовлено передусім міркуваннями безпеки щодо можливого арешту, а також для збереження на високому рівні ефективності проповідей, оскільки для нової аудиторії потрібно було готуватися по-особливому. Професійна придатність усіх різновидів проповідників визначалася й контролювалася центральним керівництвом церкви.

Молитовні зібрання адвентистів, особливо святкові та зазивні, проводилися з ретельною підготовкою, пафосом та використанням хору і музичних інструментів, що, звичайно ж, не залишало байдужим присутніх і слугувало одним із засобів популяризації своєї віри.

Місіонерська діяльність адвентистів була необхідним атрибутом сповідання віри. Крім забезпечення конфесії новими віруючими, місіонерство було важливим чинником духовного зростання кожного адвентиста, оскільки без залучення нових членів жоден з віруючих не стане справді спасеним. При цьому «особлива небезпека» «сектантської» пропаганди була в тому, що її здійснення було доступне кожному віруючому і важко усвідомлюване особами, покликаними боротися з нею.

Під час пропагандистської діяльності застосовувалися різноманітні заходи, навіть ті, що виходили за рамки законодавства. За умов жорсткої конкуренції та виживання це було просто необхідно. Крім того, влада сама спонукала до цього, видаючи такі укази, виконати які було неможливо, оскільки тоді б сама місія була нереальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безносова О.В. Позднее протестантское сектантство Юга Украины (1850 – 1905): дис. ... кандидата и. наук: 07.00.01 / Оксана Владимировна Безносова. – Днепропетровск, 1997. – 257 с.
2. История евангельско-баптистского движения в Украине / [сост. С.И. Головащенко, Ю.Е. Решетников, С.В. Санников]. – Одесса: Богомыслие, 1998. – 277 с., с илл.
3. Лебсак Г.И. Великое Адвентистское Движение и Адвентисты Седьмого Дня в России / Генрих Иванович Лебсак. – Ростов-на-Дону: Издание Церкви АСД, 2006. – 352 с., с илл.
4. Жукалюк Н., Любашенко В. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине / Николай Жукалюк, Виктория Любашенко. – К.: Джерело життя, 2003. – 320 с.

5. Бондарь С. Адвентизм 7-го дня / Сергей Бондарь. – СПб.: Изд-во Департамента духовных дел, 1911. – 103 с.
6. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 3590.
7. Полтавские епархиальные ведомости. – 1909. – № 30. – С. 1203-1205.
8. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 127. – Оп. 1005. – Спр. 130.
9. Архів Євро-Азійського відділення Генеральної Конференції Церкви адвентистів сьомого дня (м. Москва). – Спр. 2.
10. Полтавские епархиальные ведомости. – 1909. – № 31. – С. 1248-1255.
11. Державний архів в Автономній республіці Крим. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 12601.
12. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 442. – Оп. 861. – Спр. 312.
13. Маргаритов С. История русских мистических и рационалистических сект / Сергей Маргаритов. – Изд. 3-е, дополн. – Симферополь: Таврическая губернская типография, 1910. – 232 с.
14. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 3125.
15. Всеподданнейший отчет обер-прокурора К. Победоносцева по православному исповеданию за 1899 год. – СПб.: Синодальная типография, 1902.
16. Державний архів в Автономній республіці Крим. – Ф. 118. – Оп. 1. – Спр. 2384.
17. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 127. – Оп. 1003. – Спр. 31.
18. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 127. – Оп. 1074. – Спр. 922.
19. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 127. – Оп. 1005. – Спр. 195.

Р.А. Ситарчук

Обрядность и миссионерство адвентистов в первые годы деятельности конфессии в украинских землях

В статье рассказывается об обрядовой и миссионерской практике адвентистов седьмого дня в украинских землях в составе Российской империи в период формирования их организации. Эти факторы являлись определяющими во внутренней конфессиональной деятельности церкви.

R.A. Sitarchuk

Features of Ceremonial and Missionary Activity of Adventistes in the First Years of Activity of Confession in Ukrainian Earths

In the article told about ceremonial and missionary practice of Adventists of seventh day in Ukrainian earths in composition the Russian empire in the period of forming of their organization. These factors were determining in internal confession activity of church.

Стаття надійшла до редакції 26.12.2008.